8-BO‘LIM.
YOSH TADQIQOTCHI MINBARI

MILLIY KONTENT VOSITASIDA O‘QUVCHILARNING KITOBXONLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA BADIIY ASARLARNING AHAMIYATI

Kamoljonova D. X.
Qori Niyoziy nomidagi tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti.

Annotatsiya. Maqolada farzand tarbiyasida badiiy adabiyoning o'rni, tarbiyada didaktik asarlar tahlili bilan tanishasiz.

Tayanch so‘zlar: ta'lim, tarbiya, badiiy adabiyot, tarbiya, mutolaa, xulosa.

Аннотация. В статье вы познакомитесь с ролью художественной литературы в воспитании детей, с анализом произведений в духе панд-увещеваний.

Ключевые слова: образование, воспитание, художественная литература, воспитание, чтение, заключение.

Abstract. In the article you will get acquainted with the role of fiction in the upbringing of children, the analysis of works in the spirit of Pand-admonition.

Keywords: education, upbringing, fiction, upbringing, reading, conclusion.

Inson yashashi, rivojlanishi uchun bir qancha faktorlarga ehtiyoj sezadi. Moddiy ehtiyojlari bilan bir qatorda, aql, tafakkur ham hamisha ozuqa olishi, ma'nan boyib borishi zarur. Mutolaa orqali inson tafakkuri yuksaladi, rivojlanadi.

Tarbiya – pedagogik jarayon bo'lib, kishilarda jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratiladi [1]. Farzand tarbiyasida badiiy adabiyot muhim rol o'ynaydi. Kaykovusning “Qobusnoma” asarida: “Bu jahon bir ziroatgohdir, har nima eksang, shuni o'rasan, har na so'z desang, shuning javobini eshitursan”, – deydi. Farzand tarbiyasi ham nihoyatda mas'uliyatli vazifa bo'lib, bolaning qanday shaxs bo'lib etishishi olgan tarbiya va ta'limiga bevosita bog'liq bo'ladi. Bola kitob orqali qanday tarbiyalanadi? Badiiy adabiyot kichik kitobxonga nimalar bera oldai? Kitob – arabcha so'zdan olingan bo'lib, yozilgan, muqova-

langan asar ma'nosini anglatadi. Kitoblar o'zida ma'lum bir g'oyalarni ilgari surib, o'quvchiga estetik zavq beradi. YUNESKO tavsiyasiga ko'ra, 48 varoqdan kam bo'lmagan, bosma taboqga ega, davriy bo'lmagan nashrni shartli ravishda kitob, deyish qabul qilingan [2].

Adabiyot nima? – arab tilidan olingan bo'lib, adab so'zining ko'plik shaklidir. Biror soha, mavzuga ixtisoslashtirilgan ma'lumotlar, asarlar majmui. Badiiy asarlar o'quvchiga estetik zavq berishi, dunyoqarashini shakllantirishi bilan birga, tarbiyalovchi funksiyaga ega. Kichik yoshdagi bolalarga kitob tanlashda, adabiyotning shu jihatlariga ko'proq e'tibor qaratish zarur. Kaykovusning "Qobusnoma" asarining 27-bobida "Otadan farzand xaqlaridan biri go'dakga chiroyli ism tanlash, uni yaxshi xulq bilan parvarishlash bilan bir qatorda, o'qishni o'rgatish farz" ekanligi to'g'risida so'z boradi.

Farzand tarbiyasida oilaviy muhit katta rol o'ynaydi. Sog'lom muhit, urf-odat va an'analar, chiroyli tarbiya ostida voyaga etgan farzandlar kelajakda komil insonlar bo'lib ulg'ayadilar [3].

Tarbiya – o'zidan kichiklarga eng yaxshi, eng chiroyli xulqlarni o'rgatish, ezgu xulqni yoshlar ongiga singdirishdir. Har bir kishi ikki xil yo'l bilan, birinchisi bilvosita, ya'ni kattalardan ularning tajribalarini o'rganish orqali, ikkinchisi bevosita, o'z hayotiy tajribalari orqali egallaydi.

Kichik yoshdagi bolalarga kitob o'qib berish ham komil tarbiyaning bir qismidir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining birinchi kitobi – bu ertak kitoblaridir. Nima uchun bolaga tunda uyquga yotishdan avval ertak o'qib beriladi? Rus ruxshunoslari bolaga tunda ertak o'qib berish uning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini, hayotda sodir bo'ladigan turli voqea-hodisalarga to'g'ri nuqtai nazar orqali qaray olishini fanda isbotlashgan. Oddiy hayotiy misollar orqali yaxshi va yomonni oq va qorani bir biridan ajratishni o'rganadi [4].

Buning uchun bolaga ertaklarni to'g'ri tanlab, aytib berish kerak. Ertak zamirida yaxshilik, ezgulik bo'lishi zarur. Ertak bolaga voqea-hodisalar ustidan xulosa qilishni o'rgatadi, unda kattalarni tinglash kompetensiyasi rivojlanadi. Ertak kichkintoylarga yashashni o'rgatadi. Ertakda ko'p hollarda qahramonlar turli qiyinchiliklarga duch keladilar va ularni aql, sabr, kuch va idrok orqali engib o'tadilar. Bolalar ham turli asar syujetlarini eshitish orqali o'zlarida qiyinchiliklarga qarshi kurashishga nisbatan ong osti immunitetni hosil qiladi. Bolada ijobiy fazilatlarni shakllantiradi.

Kimgadir yaxshilik qilishsa, yaxshilik, aksincha, hasad, yomonlik qilishsa, yomonlik qaytishini bilishadi. Bolani biror nomaqbul xatti-harakati uchun jazolashdan oldin unga shu mavzuga oid ertak o'qib

bering. Ertak orqali bola ota-onaning mehrini his etadi, ertakning nafaqat bolalarga, balki kattalarga ham foydasi katta. Ota-onalar bolasiga ertak aytib berayotgan vaqtida turli stress holatlarini unitib, ichki xotirjamlikga erishadilar.

Bolalarni tez-tez kutubxonaga olib borish, ulardagi bir qancha salbiy odatlarning oldini olib, ijobiy vazilatlar hosil qiladi: Bola kitobga mehr qo'yish kerakligini o'rganadi. Bola kutubxonada o'zini qanday tutish madaniyatini o'rganadi. Badiiy adabiyotlarni bir-biridan farqlay olish didi shakllanadi. Tinch va sokin muhitda soatlab kitob o'qish orqali tinchlanishni o'rganadi. Finlandiya ta'lim sifati bo'yicha dunyoda etakchi mamlakatga aylandi. Ta'lim sifatining oshishiga bevosita fanlarni yaxshi o'zlashtirish, o'zlashtirish, deganda, o'qish va uni tushinish kiradi. Ta'lim erkinlik va qulaylik asosiga qurilgan. Uyga vazifa tarzida kutubxonaga, teatrlarga borishni topshiriq qilib berishadi. Olimlar muntazam ravishda ertak eshitgan bolalarning so'z boyligi ko'p bo'lishi, tasavvur va xotirani yaxshilashini aniqladilar. Kitobxona bola uchun bilimlar xazinasi, ilmiy tadqiqot laboratoriyasiga aylanishi kerak. Kitob mutolaasi kognitiv, estetik va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bola 4-5 yosh oralig'ida uning so'z zaxirasi boyib, nutqi rivojlanadi. Bu yoshda ota-onalar bolaning diqqat-e'tiborini narsa-buyumlarning nomlanishi, ular nima vazifani bajarishi va qanday hususiyatga ega ekaniga qaratishi zarur. Bunda bolajonlarga kichik matnli, o'zbek xalq eratklarini o'qib berish tavsiya etiladi. 6-7 yoshli bolalar endi o'qishni o'rgangani bois bu yoshdagi bolalarga ixcham, kichik hajdagi, rangli kitoblarni olib berish tavsiya etiladi [5].

Kitob bizga yangi bilim, yangi ko'nikmalarni beradi. Til boyligimizni oshiradi, sarguzasht qissalar tasavvurimizning chegaralarini kengaytiradi. Kichik yoshdagi o'quvchilarda o'tkazilgan tadqiqotlar natijasiga ko'ra, kitob o'qiganda bolalarning asab tizimi dam oladi, ruhiy bosimlardan xalos bo'lishini ko'rsatdi.

Mutolaaning boshqa fanlarni o'zlashtirishga ta'siri:

Boshqa fanlarni ham yaxshi o'zlashtiradi. Darslikdagi barcha ma'lumotlarni o'qib, o'zlashtiradi. Faqatgina o'zi qiziqqan qanlarni o'zlashtira oladi. Qahramonlar bilan birga his-tuyg'ularni boshidan kechirish, hayoliy do'stlar bilan vaqt o'tkazish imkonini beradi. Kitoblar tajriba lobaratoriyasiga o'xshaydi. Shuning uchun pedagoglar bolalarga kitob o'qishni targ'ib qilish, kitobxon bolalarni rag'batlantirib borishi zarur.

1-jadval.
3-4-sinf o'quvchilari uchun tavsiya etilgan adabiyotlar:

1.	G'afur G'ulom	“Shum bola"
2.	Anvar Obidjon	“Quyonning tug'ilgan kunida"
3.	Xudoyberdi To'xtaboyev	“Peshonasiga televizor yopishgan bolaning sarguzashtlari"
4.	Tursunboy Adashboyev	“Nasibaning olmasi"
5.	Kavsar Turdiyeva	“Xatolar mamlakati"
6.	Dilshod Rajab	“Poezdning bolasi"
7.	Orif To'xtash	“Har doim bo'lsin quyosh"
8.	Muazzam Ibrohimova	“Sumalakxo'r samolyot"
9.	Dilfuza Kamoljonova	“Katak daftardagi shumtakalar"
10.	Qobiljon Shermatov	“Buvamning oshqozonidagi mamlakat"

AQShlik olim Doktor Sarax MkGeovn boshlang'ich sinf o'quvchilarida "Kitobxonlikning bolalar ongiga ta'siri"ni o'rganadi. O'qituvchilar uchun "Bolaga mutolaani zavq bilan o'rgating" o'quv qo'llanmasini yaratadi. Qo'llanma ta'lim va o'qitish provayderi "Renaissance Learning" (AQSh Viskonsin shtati) bilan hamkorlikda Milliy savodxonlik 2020-yilda tadqiqotlariga asoslanib yaratilgan.

Tadqiqotlar natijasiga ko'ra AQShlik o'quvchilarning har 4 dan 1 o'quvchi (25, 8%) darsdan tashqari bo'sh vaqtida kitob o'qiydi. 50 foizdan ko'proq o'quvchi kitob o'qishdan yangi bilim olishlari va bundan xursandligini aytishdi. 2021-yilda olingan so'rovnomalar tahlili 50 foizdan ko'proq o'quvchining oilasi ta'til payti farzandining kitob mutolaa qilishini qo'llab-quvatlashini bildirgan. Mutolla o'quvchiga bilim, zavq berish bilan birga kishilarning ko'plab iqtidorlarini ochadi [6]. Buning uchun o'quvchilar kitobni ko'p va muntazam o'qishlari zarur. Kitobxonlik tilni ravonlashtiradi, savodxonlikni yaxshilaydi, ijtimoiy va hissiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Bolaning qiziqishlarini inobatga olgan holda, o'qishga doimiy rag'batlantirish maktab va oilada kitobxonlik muhitini yaratish o'quvchilarning kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Umumiy pedagogika. X.Ibrimov, M.Quronov. – T.: Shaffof, 2023.

2. Mirzaolimov B. Yoshlar ongida milliy istiqlol g'oyasini shakllantirishning pedagogik asoslari: Ped. fanl. d-ri... Dis. – T., 2016. – 143-b.

3. Маклаков А.Г. Общая психология. Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2003. – 287 с.

4. Mustafoyev Sh.N. Badiiy to'garaklarda talabalarni g'oyaviy-estetik tarbiyalash. Ped. Fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Toshkent, 2018. 178 b.

5. Muslimov N.A., Sh.S.Sharipov va boshqalar. Kasbiy malaka va pedagogik mahorat. Uzluksiz malaka oshirish yo'nalishi bo'yicha o'quv materiallari. – T., 2009.-69 b.

6. Muslimov N.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirish. – T.: Fan nashriyoti, 2004. – 130 b.